



טבת התשע"ו



בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

סדרם של שבטי ישראל בתורה

לפרשת שמות (על פי שיעורים של הרב יונתן גרוסמן והרב מאיר גרוזמן)

10. הרב יונתן גרוסמן :
רשימה זו בנויה על פי שני האגפים המרכזיים השולטים בבית יעקב, לאה ושפחתה בראש (8-1), ואחר כך רחל ושפחתה (9-12). רשימה זו, אם כן, מבטאת את המתח הבסיסי הקיים בתוך משפחת יעקב: לאה מזה ורחל מזה, ואף רשימה המפרטת את הבנים תסודר על פי מתח משפחתי זה.
11. סדר הבנים בתחילת פרשת שמות:
בני לאה: ראובן, שמעון, לוי, יהודה, יששכר, זבולון
בני רחל: בנימין (יוסף אינו נמנה שהרי הוא כבר במצרים)
בני בלהה - שפחת רחל: דן ונפתלי
בני זלפה - שפחת לאה: גד ואשר
12. הרב יונתן גרוסמן
רשימה זו מסודרת על פי המעמד הגנאולוגי של הבן, כלומר בני האמהות בראש (7-1), ולאחריהם בני השפחות (8-11). ככל הנראה, כשעובר הכתוב לתאר את בני השפחות הוא מתחיל בשפחת רחל מפני שבה סיים זה עתה (בנימין), ולבסוף, הרשימה סוגרת את עצמה בשפחת לאה, שבה הרשימה התחילה. כך נוצר מעין מבנה כיאסטי, ויש לראות זאת כתבנית ספרותית גרידא.
13. הרשימות השבטים לפי סדר הופעתן:
א. סדר הלידה - ראובן, שמעון, לוי, יהודה, דן, נפתלי, גד, אשר, יששכר, זבולון, יוסף, בנימין.
ב. בני יעקב - ראובן, שמעון, לוי, יהודה, יששכר, זבולון, יוסף, בנימין, דן, נפתלי, גד, אשר.
ג. היורדים למצרים - ראובן, שמעון, לוי, יהודה, יששכר, זבולון, גד, אשר, יוסף, בנימין, דן, נפתלי.
ד. ברכת יעקב - ראובן, שמעון, לוי, יהודה, זבולון, יששכר, דן, גד, אשר, נפתלי, יוסף, בנימין.
ה. הבאים מצרימה - ראובן, שמעון, לוי, יהודה, יששכר, זבולון, בנימין, דן, נפתלי, גד, אשר.
1. הקדמת הנצי"ב לפירוש העמק דבר לספר שמות:
"אלא בא זה ללמדנו, דזה הספר בייחוד הוא שני לספר ראשית הבריאה, כי הוא חלק שני מזה הספר".
2. שמות א' א:
"ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה, את יעקב איש וביתו באו"
3. בראשית מ"ו ח:
"ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה"
4. שמות א' ה:
"ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב שבעים נפש"
5. בראשית מ"ו כו:
"כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים"
6. בראשית מ"ז כו:
"וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן, ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד"
7. רש"י על פי מדרש תנחומא:
"אף על פי שמנאן בחייהם בשמותם (-כוונתו לרשימת ויגש), חזר ומנאם אחר מיתתו, להודיע חיבתם".
8. הרמב"ן במקום:
"טעם 'ואלה שמות', כי הכתוב ירצה למנות עניין הגלות מעת רדתם למצרים כי אז גלו בראש גולים כאשר פירשתי, ולפיכך יחזור אל תחילת העניין שהוא מפסוק 'וכל זרעו הביא אתו מצרימה (בראשית מ"ו, ז) ושם כתוב אחריו 'ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה' (!), ואותו הפסוק בעצמו הוא שהחזיר בכאן, כי אף על פי שהם שני ספרים, הספור מחובר בדברים באים זה אחר זה".
9. סדר הבנים ברשימת "ויגש":
בני לאה: ראובן, שמעון, לוי, יהודה, יששכר וזבולון
בני זלפה - שפחת לאה: גד ואשר
בני רחל: יוסף ובנימין
בני בלהה - שפחת רחל: דן ונפתלי

20. הרב מאיר גרוזמן :

ניתן לסכם ולהניח ששלשה גורמים ראשיים שולטים בסדרם של חמש עשרה הרשימות המופיעות בתורה: א. סדר נשואי האמהות ליעקב וסדר לידת הבנים. סדר זה משפיע על שש הרשימות הראשונות בוואריאציות שונות.

ב. המערך והשיקולים הצבאיים שלפיהם סודרו הדגלים במדבר. גורם זה משפיע על הסדר בשש הרשימות השניות (להוציא את רשימת המרגלים).

ג. מבנה ההתנחלות של השבטים בארץ ישראל, שעל פיו סודרו רשימות י"ג וט"ו.

ברוב הרשימות הועדפו בני הגבירות על פני בני השפחות, וברוב הרשימות נשמר המספר שנים עשר (פרט לרשימות י"ג וט"ו). סדרם של השבטים ברשימות, מושפע פה ושם מברכתו של יעקב לבניו; ממצבם הדמוגרפי של השבטים; מהתנהגותם במדבר ומן היחס ששרר בין השבטים לבין עצמם.

ו. נשיאי המפקד - ראובן, שמעון, יהודה, יששכר, זבולון, אפרים, מנשה, בנימין, דן, אשר, גד, נפתלי.
 ז. מפקד א' - ראובן, שמעון, גד, יהודה, יששכר, זבולון, אפרים, מנשה, בנימין, דן, אשר, נפתלי.
 ח. סדר המחנות - יהודה, יששכר, זבולון, ראובן, שמעון, גד, אפרים, מנשה, בנימין, דן, אשר, נפתלי.
 ט. הקרבות הנשיאים - יהודה, יששכר, זבולון, ראובן, שמעון, גד, אפרים, מנשה, בנימין, דן, אשר, נפתלי.
 י. סדר המסעות - יהודה, יששכר, זבולון, ראובן, שמעון, גד, אפרים, מנשה, בנימין, דן, אשר, נפתלי.
 יא. המרגלים - ראובן, שמעון, יהודה, יששכר, אפרים, בנימין, זבולון, מנשה, דן, אשר, נפתלי, גד.
 יב. מפקד ב' - ראובן, שמעון, גד, יהודה, יששכר, זבולון, מנשה, אפרים, בנימין, דן, אשר, נפתלי.
 יג. הנשיאים המתנחלים - יהודה, שמעון, בנימין, דן, מנשה, אפרים, זבולון, יששכר, אשר, נפתלי.
 יד. גריזים ועיבל - שמעון, לוי, יהודה, יששכר, יוסף, בנימין, ראובן, גד, אשר, זבולון, דן, נפתלי.
 טו. ברכת משה - ראובן, יהודה, לוי, בנימין, יוסף, זבולון, יששכר, גד, דן, נפתלי, אשר.

14. חז"ל במדרש:

"אמר רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי, למה אין שמותם של שבטים שוים בכל מקום אלא שזה מקדים לזה וזה מקדים לזה, שלא יאמרו בני גבירות תחילה ובני השפחות אחרונה, ללמדך שלא היו גדולים אלו מאלו."

15. בראשית מ"ו:

"ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה... אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב... כל נפש בניו ובנותיו שלושים ושלוש... אלה בני זלפה... שש עשרה נפש... אלה בני רחל... ארבעה עשר נפש... אלה בני בלהה... כל נפש שבעה. כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יוצאי ירכו מלבד נשי בני יעקב כל נפש ששים ושש."

16. בראשית ל"ג:

"וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים" "ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחווין, ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו."

17. בראשית מ"ח ה':

"אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי."

18. דברים א' כ"ב:

"ותקרבון אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו."

19. רש"י:

"בערבוביה, ילדים דוחפים אח הזקנים וזקנים דוחפים את הראשים."